

УИХ-ЫН ТАМГЫН ГАЗАР
СУДАЛГААНЫ ТӨВ

Код: СТ-11 /410

**ДЭЛХИЙН ЗАРИМ УЛС ОРНУУДЫН
ПАРЛАМЕНТЫН СОНГУУЛИЙН ШУУД ЗАРЧИМ**

(Мэдээлэл лавлагаа)

Захиалагч: УИХ-ын Тамгын газрын
нарийн бичгийн дарга С.Магнайсүрэн

Судлаачид: Ц.Товуусүрэн
П.Амаржаргал
Ч.Базар
А.Пагма

2011 он

Дэлхийн зарим улс орнуудын парламентын сонгуулийн зарчим

УИХ-ын Тамгын газрын нарийн бичгийн дарга С. Магнайсүрэнгийн захиалгаар “Дэлхийн зарим улс орны сонгуулийн зарчим” мэдээлэл, лавлагааг Судалгааны төвийн ахлах судлаач Ц. Товуусүрэн (Африк тивийн 10, Ази тивийн 6, Европ тивийн 10 улс), судлаач А. Пагма (Европ тивийн 7 улс), судлаач П. Амаржаргал (Ази тивийн 7 улс), шинжээч Ч. Базар (Америк тивийн 6 улс) нар гаргалаа.

Энэхүү судалгааг хийхэд судалгаанд хамрагдсан улс орнуудын Үндсэн хуульд байгаа заалтад ихэвчлэн суурилсан бөгөөд зарим нэг улс орны хувьд Парламентын тухай болон сонгуулийн тухай хуулиас холбогдох заалтыг авч үзсэн болно.

Судалгаанд хамрагдсан 46 улсаас ихэнх нь нэг танхим бүхий парламенттай улс бөгөөд, Парламентын гишүүнийг шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр сонгоно гэж Словак, Румын, Беларус, Болгар, Литва, Македони, Тунис, Руанда, Мавритани, Мадагаскар, Конго Бразили, Камерун, Турк, Гайти зэрэг улсын Үндсэн хуульд заасан байхад, Судалгааны төвийн хийсэн “Сонгуулийн тогтолцооны онол арга зүйн үндэс, зохистой хувилбарыг сонгох зарчим” судалгаанаас харахад, тэдгээрийн дотроос Румын, Болгар, Литва, Руанда, Мавритани, Камерун улс сонгуулийн холимог тогтолцоотой байна.

Судалгаанд хамрагдсан улс орнуудаас Финланд, Латви, Польш, Израйль зэрэг улс Үндсэн хууль (Израйль Кнессетийн тухай хууль)-даа Сонгуулийн зарчмаа **шууд** гэж заагаад, сонгуулийн хэлбэрээ **пропорциональ** гэдгийг ч давхар зааж өгсөн байна.

Судалгаанд хамрагдсан 46 улсаас Итали, Латви, Израйль гэсэн гурван улс л парламентыг сонгох гэсэн хэллэгийг ашигласан байна.

Ер нь аль ч улс оронд сонгуулийн зарчим нь бүх нийтийн, чөлөөтэй, тэгш, шууд, нууц гэсэн байх бөгөөд зарим улсад эдгээр зарчмын аль нэг нь байхгүй, эсвэл заавал санал өгөх зарчмыг нэмж тусгадаг байна. Сонгуулийн талаарх онолын үүднээс авч үзвэл, шууд сонгох эрх нь **сонгогч ямар нэг төлөөллөөр дамжуулахгүйгээр өөрөө саналаа өгөх** гэж ойлгодог байна.

I. Европ тив.

1. Дани

Section 31 [Elections]

- (1) The Members of the Parliament shall be elected by general and direct ballot.

Парламентын гишүүдийг бүх нийтийн ,шууд санал хураалтаар сонгоно.

2. Финланд

Section 25 Parliamentary elections

- (1) The Representatives shall be elected by a direct, proportional and secret vote.

Төлөөлөгчдийг шууд, пропорциональ,нууц санал хураалтаар сонгоно.

3. Грек

Article 51 [Deputies, Right to Vote]

- (3) The deputies shall be elected by direct, universal, and secret ballot and by citizens having the right to vote as the law provides.

Депутатуудыг шууд, бүх нийтийн нууц санал хураалтаар сонгох ба иргэд хуульд заасны дагуу саналаа өгөх эрхтэй

4. Исланд

Article 31

- (1) The House of Representatives [*Althingi*] is composed of 63 members elected by the people by secret ballot on the basis of proportional representation for a term of four years.

Төлөөлөгчдийн танхим бүх ард түмнээс шууд, нууц санал хураалтаар , пропорциональ төлөөллийн үндсэн дээр, 4 жилийн хугацаагаар сонгогддог 63 гишүүнтэй.

5. Люксембург

Article 51 [Parliamentary Democracy, Election, Referendum]

- (4) The election is direct.

- (5) Deputies are elected by straightforward universal suffrage on the party-list system, in accordance with the rules of proportional representation...

4/ сонгууль шууд байна.

5/ Депутатуудыг бүх нийтийн санал хураалтаар, намын нэрсийн жагсаалтаар, пропорциональ төлөөллийн дагуу ... сонгоно

6. Словени

Article 80 (Composition and Election)

(2) Deputies are elected by universal, equal, direct and secret voting.

Депутатуудыг бүх нийтийн, тэгш, шууд, нууц санал хураалтаар сонгоно.

7. Словак

Article 74

(1) Deputies are elected by secret ballot in general, equal, and direct elections.

Депутатуудыг бүх нийтийн, тэгш, шуудсонгох эрхийн үндсэн дээр, нууц санал хураалтаар сонгоно.

8. Швед

Парламентын тухай акт 7 дугаар бүлэг

Article 4

(1) Elections shall be held by secret ballot unless otherwise prescribed in Article 3 or in any other main provision of the Parliament Act...

Парламентын тухай хуулийн аль ч зүйл болон энэ хуулийн 3 дугаар зүйлд өөрөөр заагаагүй бол сонгуулийг нууц санал хураалтаар явуулна...

9. Румын

Article 59 [Election, National Minorities]

(1) The Chamber of Deputies and the Senate are elected by universal, equal, direct, secret, and free suffrage, in accordance with the electoral law.

Депутатуудын танхим, Сенатыг сонгуулийн хуульд заасны дагуу бүх нийтийн, тэгш, шууд, чөлөөт сонгуулийн эрхийн үндсэн дээр сонгоно.

10. Герман

Article 38 [Elections]

(1) The deputies to the German House of Representatives [Bundestag] are elected in general, direct, free, equal, and secret elections.

Германы төлөөлөгчдийн танхим/Бундестаг/-ын депутатуудыг бүх нийтийн, шууд, чөлөөт, тэгш, болон нууц сонгуулиар сонгоно

11. Беларусь

Статья 91. Состав Палаты представителей - 110 депутатов. Избрание депутатов Палаты представителей осуществляется в соответствии с законом на основе всеобщего, свободного, равного, прямого избирательного права при тайном голосовании.

91 дүгээр зүйл. Төлөөлөгчдийн танхим 110 депутатаас бүрдэнэ. Төлөөлөгчдийн танхимын депутатуудыг сонгох сонгууль хуулийн дагуу бүх нийтийн, чөлөөтэй, тэгш, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр саналаа нууцаар гаргах замаар явагдана.

12. Болгар

Ст.10. Выборы, национальные и местные референдумы производятся на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права при тайном голосовании.

10 дугаар зүйл. Сонгууль, үндсэний болон орон нутгийн бүх нийтийн санал асуулга нь бүх нийтийн, тэгш, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр саналаа нууцаар гаргах замаар явагдана.

13. Итали

Статья 56 (10). Палата депутатов избирается всеобщим и прямым голосованием.

56 дугаар зүйл (10). Төлөөлөгчдийн танхим бүх нийтийн, шууд сонгуулиар сонгогдоно.

14. Латви

6. Сейм избирается всеобщим, равным, прямым, тайным и пропорциональным голосованием.

6 дугаар зүйл. Сейм бүх нийтийн, чөлөөтэй, тэгш, шууд, нууц, пропорциональ саналын үндсэн дээр сонгогдоно.

15. Литва

Статья 55. Сейм состоит из представителей Народа - 141 члена Сейма, избираемых сроком на четыре года на основе всеобщего, равного, прямого избирательного права, путем тайного голосования.

55 дугаар зүйл. Сейм бүх нийтийн, чөлөөт, тэгш, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр саналаа нууцаар гаргаж, дөрвөн жилийн хугацаагаар сонгосон ард түмний 141 төлөөлөгчөөс бүрдэнэ.

16. Македони

Статья 62. Собрание состоит из 120 - 140 депутатов. Депутаты избираются на всеобщих, прямых и свободных выборах путем тайного голосования.

62 дугаар зүйл. Хурал 120-140 депутатаас бүрдэнэ. Депутатуудыг бүх нийтийн, чөлөөтэй, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр саналаа нууцаар гаргах замаар сонгоно.

17. Польш

Ст.96.

1. Сейм состоит из 460 депутатов.

2. Выборы в Сейм являются всеобщими, равными, непосредственными и пропорциональными и проводятся тайным голосованием.

96 дугаар зүйл.

1. Сейм 460 депутаттай байна.

2. Сеймын сонгууль бүх нийтийн, тэгш, шууд, пропорциональ байх ба нууцаар саналаа өгөх замаар явагдана.

II. Африк тив

18. Намиби

Article 46 [Composition]

(1) The composition of the National Assembly shall be as follows:

a) seventy-two (72) members to be elected by the registered voters by general, direct and secret ballot.

1) Үндэсний ассамблей дараах бүрэлдэхүүнтэй байна:

a/ 72 гишүүнийг нэрсийн жагсаалтад бүртгэгдсэн сонгогчид бүх нийтийн, шууд, нууц санал хураалтаар сонгоно.

19. Тунис

Article 19 [Election]

The members of the National Parliament are elected by universal, free, direct, and secret suffrage, according to the modalities and conditions determined by the Electoral Law.

Үндэсний парламентын гишүүдийг бүх нийтийн, чөлөөт, шууд, нууц сонгох эрхийн үндсэн дээр сонгуулийн хуульд заасан нөхцөл, журмын дагуу сонгоно.

20. Замби

Article 63 [Composition of, and Election to, National Assembly]

(2) Subject to the provisions of this Constitution, the election of members of the National Assembly shall be direct, by universal adult suffrage and by secret ballot and shall be conducted in accordance with the provisions of this Constitution and as may be prescribed by or under an Act of Parliament.

Үндсэн хуулийн заалт ёсоор Үндэсний ассамблейн гишүүдийн шууд сонгуулийг Үндсэн хууль, парламентаас баталсан хуулийн дагуу насанд хүрэгчдийн бүх нийтийн нууц санал хураалт явуулж сонгоно.

21. Руанда

Article 58 [Election]

(1) The National Assembly shall be composed of members designated as 'Deputies to the National Assembly.' Deputies shall be elected for a five year mandate by universal and direct suffrage.

Үндэсний ассамблей, Үндэсний ассамблейн гишүүдээс бүрдэх бөгөөд депутатуудыг 5 жилийн мандатын эрхтэйгээр бүх нийтийн шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр сонгоно.

22. Мавритани

Article 47 [Term, Eligibility]

(1) The Deputies to the National Assembly are elected for five years by direct suffrage.

Үндэсний ассамблейн депутатуудыг 5 жилийн хугацаагаар шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр сонгоно.

23. Мадагаскар

Article 66 [Title, Election, Term]

(1) The members of the National Assembly shall have the title of Deputies of Madagascar.

(2) They shall be elected by direct universal suffrage for four-year terms.

1/ Үндэсний ассамблейн гишүүдийг Мадагаскарын депутат гэж нэрлэнэ.

2/ Тэдгээрийг бүх нийтийн шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр 4 жилийн хугацаагаар сонгоно.

24. Этиопи

Article 54 Members of the House of Peoples' Representatives

(1) Members of the House of Peoples' Representatives shall be elected by the People for a term of five years on the basis of universal suffrage and by direct, free and fair elections held by secret ballot.

Ардын төлөөлөгчдийн танхимын гишүүдийг ард түмнээс 5 жилийн хугацаагаар, бүх нийтийн сонгуулийн эрхийн хүрээнд шууд, чөлөөт, шударга сонгуулийн санал хураалтаар сонгоно.

25. Эритрей

Article 31 Establishment and Duration of the National Assembly

(2) The National Assembly shall be composed of representatives elected by the people.

(3) Members of the National Assembly shall be elected by direct and secret ballot by all citizens who are qualified to vote.

2/ Үндэсний ассамблей ард түмнээс сонгогдсон гишүүдээс бүрдэнэ
3/ Үндэсний ассамблейн гишүүдийг сонгуулийн эрх бүхий бүх иргэдээс шууд нууц санал хураалтаар сонгоно.

26. Конго Бразвилли

Article 93 [Houses, Election, Eligibility]

(2) The Deputies of the National Assembly shall be elected by direct universal suffrage.

Үндэсний ассамблейн гишүүдийг шууд, бүх нийтээр сонгох эрхийн үндсэн дээр сонгоно

27. Камерун

Article 12. The National Assembly shall have a term of five years. It shall be composed of one hundred and fifty members whose election shall be by direct universal suffrage and secret ballot.

Зүйл 12. Үндэсний ассамблейн бүрэн эрхийн хугацаа 5 жил байна. 150 гишүүнээс бүрдэх бөгөөд тэдгээрийг шууд, бүх нийтээр сонгох эрхийн үндсэн дээр нууц санал хураалтаар сонгоно.

III. Ази тив.

28. Камбож

Article 76 [Election]

(1) The Assembly consists of at least 120 members.
(2) The deputies are elected by free, universal, equal, direct and secret ballot.

1/ Ассамблей 120 гишүүнээс бүрдэнэ.
2/ Депутатуудыг чөлөөт, бүх нийтийн тэгш, шууд, нууц санал хураалтаар сонгоно.

29. Иран

Article 62 [Election]

(1) The Islamic Consultative Assembly is constituted by the representatives of the people elected directly and by secret ballot.

1/ Исламын зөвлөх ассамблей ард түмнээс шууд, нууц санал хурааж сонгогдсон төлөөлөгчдөөс бүрдэнэ.

30. Израйль

Кнессетийн тухай суурь хууль Section 4 Electoral system

The Knesset shall be elected by general, national, direct, equal, secret and proportional elections, in accordance with the Knesset Elections Law; this section shall not be varied save by a majority of the members of the Knesset.

Кнессетийг үндэсний бүх нийтийн, шууд, тэгш, нууц, пропорциональ сонгуулиар энэ бүлэгт заасны дагуу Кнессетийн олонхийн саналаар баталсан Кнессетийн сонгуулийн тухай хуулийн дагуу сонгоно.

31. Кувейт

Article 80 [Election, Ministerial Members]

(1) The National Assembly is composed of fifty members elected directly by universal suffrage and secret ballot in accordance with the provisions prescribed by the electoral law.

Үндэсний ассамблей, сонгууулийн хуульд заасны дагуу бүх нийтийн шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр нууц санал хураалтаар сонгогдсон 50 гишүүнтэй байна.

32. Катар

Article 77

Al-Shoura Council shall consist of forty-five Members thirty of whom shall be elected by direct, general secret ballot; and the Emir shall appoint the remaining fifteen Members from amongst the Ministers or any other persons.

Аль-Шура зөвлөл 45 гишүүнээс бүрдэх бөгөөд 30 нь бүх нийтийн, шууд, нууц санал хураалтаар сонгогдах ба 15-ыг нь Эмир сайдууд болон бусад хүмүүсээс томилно.

33. Турк

Article 75 Composition

The Turkish Grand National Assembly shall be composed of five hundred and fifty deputies elected by universal suffrage.

Туркийн Үндэсний Их Хурал бүх нийтийн сонгуулийн эрхийн үндсэн дээр сонгогддог 550 депутатаас бүрдэнэ.

34. Лаос

Article 54. (New) The term of office of each National Assembly legislature is five years. Members of the National Assembly are elected by the Lao citizens in accordance with the laws.

54 дүгээр зүйл. Үндэсний Хурлын бүрэн эрхийн хугацаа таван жил байна. Үндэсний хурлын гишүүд хуульд заасны дагуу Лаосын иргэдээс сонгогдоно.

Эх сурвалж:
<http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/oeur/lxwelao.htm>

35. БНСУ

Article 41 [Election]

(1) The National Assembly shall be composed of members elected by universal, equal, direct, and secret ballot by the citizens.

41 дүгээр зүйл. Үндэсний хурлын гишүүдээс бүрдэх бөгөөд бүх нийтийн, тэгш, шууд, нууц санал хураалтаар иргэд сонгоно.

Эх сурвалж: <http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/oeur/lxwekor.htm>

36. Бирм /Мьянмар/

Article 42. The Pyithu Hluttaw shall be formed with People's representatives elected directly by secret ballot by citizens who have the right to vote under this Constitution and other electoral laws.

42 дугаар зүйл. Парламент нь (The Pyithu Hluttaw) ард түмний төлөөлөлөөс бүрдэх бөгөөд шууд, нууц санал хураалтаар Үндсэн хууль болон сонгуулийн тухай хуульд заасны дагуу сонгуулийн эрх бүхий иргэд сонгоно.

Эх сурвалж: <http://www.thailawforum.com/database1/constmyanmar.html>

37. Казахстан

Article 50. The Parliament shall consist of two Chambers acting on a permanent basis: the Senate and the Majilis.

3.The Majilis shall consist of hundred seven deputies elected in an order, established by the constitutional law.

50 дугаар зүйл. Парламент нь Сенат ба Мажилис гэж нэрлэх хоёр танхимаас бүрдэнэ.

3. Төлөөлөгчдийн танхим /The Majilis/ зуун далан төлөөлөгчөөс бүрдэх бөгөөд тэдгээр нь Үндсэн хуульд нийцүүлэн гаргасан дүрмийн дагуу сонгогдоно.

Эх сурвалж: <http://www.constcouncil.kz/eng/norpb/constrk/>

38. Непал / Балбын Вант Улс.

Article 44. Constitution of Legislature. There shall be a Legislature, to be called Parliament, which shall consist of His Majesty and two Houses, namely the House of Representatives and the National Assembly.

44 дүгээр зүйл. ...Парламент нь хоёр танхимаас бүрдэх бөгөөд Төлөөлөгчдийн танхим болон Үндэсний Хурал байна.

45.(5) Subject to the provisions of this Constitution, election to membership in the House of Representatives shall be held on the basis of one man-one vote through secret ballots in accordance with the provisions of law

45 дугаар зүйл. Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүний сонгуулийг нэг хүн, нэг саналын эрхтэйгээр хуульд заасны дагуу нууц санал хураалтаар явуулна.

Эх сурвалж: <http://www.asianlii.org/np/legis/const/1990/index.html>

39. Туркменистан

Article 60: the Parliament consists of 125 deputies, elected from geographical constituencies with approximately equal number of voters, for five years.

60 дугаар зүйл. Парламент нь 125 төлөөлөгчөөс бүрдэх бөгөөд, тэдгээрийг газар зүйн байрлалаар тогтоосон тойргоос тэгш тоотой (сонгуулийн тэгш зарчим) сонгогчоос таван жилийн хугацаатай сонгоно.

Эх сурвалж:

<http://www.legislationline.org/documents/section/constitutions/country/51>

40. Япон

Article 42. The Diet shall consist of two Houses, namely the House of Representatives and the House of Councillors.

Article 47. Electoral districts, method of voting and other matters pertaining to the method of election of members of both Houses shall be fixed by law.

42 дугаар зүйл. Парламент нь хоёр танхимаас бүрдэх бөгөөд Төлөөлөгчдийн танхим болон Зөвлөхүүдийн танхим гэж нэрлэнэ.

47 дугаар зүйл. Сонгуулийн тойрог, санал хураах аргачлал, хоёр танхимын гишүүдийн сонгуульд холбогдох бусад асуудлыг хуулиар тогтооно.

Эх сурвалж: <http://www.sangiin.go.jp/eng/law/tcoj/index.htm>

IV. Америк тив.

41. Гайти.

ARTICLE 89:

The House of Deputies is a body composed of members elected by direct suffrage by the citizens and is responsible for exercising, on their behalf and in concert with the Senate, the functions of the legislative branch.

Зүйл 89: Төлөөлөгчдийн Танхимын гишүүд нь санал өгөх эрх бүхий иргэдээс **шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр сонгогддог** ба тэд иргэдийн нэрийн өмнөөс хариуцлага хүлээдэг, Сенаттай зөвшилцөн ажиллах, хууль тогтоох эрх бүхий этгээд юм.

42. Гренада

Article 32.-(1) Each of the constituencies into which Grenada is divided in accordance with the provisions of section 56 of this Constitution shall return one member to the House of Representatives who shall be directly elected in such manner as may, subject to the provisions of this Constitution, be prescribed by or under any law.

Зүйл 32. Үндсэн хуулийн 56-р зүйлд заасны дагуу Гренада нь сонгуулийн тойргуудад хуваагдах бөгөөд нэг тойргоос нэг Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүнийг тухайн тойргийн иргэд **шууд сонгох** бөгөөд түүний бүрэн эрхийг Үндсэн хууль болон бусад хуульд заасны дагуу ёсчлоно.

43. Коста-Рика

Article 93. Suffrage is a primary and compulsory civic function and is exercised before Election Boards through direct and secret vote by the citizens registered in the Civil Registry.

Зүйл 93: Санал өгөх нь иргэн бүрийн үндсэн чухал, заавал биелүүлэх үүрэг бөгөөд Иргэний бүртгэлд бүртгэгдсэн иргэд нь шууд, нууцаар саналаа өгөх эрхтэй.

44. Сент Луис

33.- Elections

(1) Each of the constituencies established in accordance with the provision of section 58 of this Constitution shall return one member to the House who shall be directly elected in such manner as may, subject to the provisions of this Constitution, be prescribed by or under any law.

Зүйл 33.1. Үндсэн хуулийн 58-р зүйлд заасны дагуу сонгуулийн тойргууд байгуулагдах бөгөөд нэг тойргоос нэг Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүнийг тухайн тойргийн иргэд **шууд сонгох** бөгөөд түүний бүрэн эрхийг Үндсэн хууль болон бусад хуульд заасны дагуу ёсчлоно.

45. Урагвай

Chapter II ,Article 77.

Suffrage shall be exercised in the manner determined by law, but on the following bases:

2) Secret and compulsory vote.

Chapter III

Article 94.

The Chamber of Senators shall be composed of thirty members, elected directly by the people, in a single electoral district, pursuant to the guaranties and rules concerning suffrage contained in Section III and as stated in subsequent articles.

Бүлэг 2, Зүйл 77: Санал өгөх эрх нь хуульд заасны дагуу доорхи зүйлд үндэслэнэ.

2/ Нууцаар, заавал (сайн дурын үндсэн дээр бус) саналаа өгнө.

Бүлэг 3, Зүйл 94: Сенатын танхим нь 30 гишүүнтэй байх бөгөөд хуулийн 3-р хэсэгт заасан сонгуулийн эрх бүхий хүмүүс сонгуулийн нэг дүүргээс (тойргоос) нэг гишүүнийг шууд сонгоно.

46. Чили

Article 43: The Chamber of Deputies is composed of 120 members elected by direct ballot of the electoral districts established by the respective constitutional organic law.

Зүйл 33: Төлөөлөгчдийн Танхим нь 120 гишүүнээс бүрдэх бөгөөд тэдгээрийг Үндсэн хуулийн чанартай органик хуулиар байгуулсан сонгуулийн тойргоос (дүүргээс) шууд, нууц санал хурааж сонгоно.

Ашигласан эх сурвалж:

1. Дэлхийн улс орнуудын парламент (Судлаачдын баг)
2. www.servat.unibe.
3. www.lexadin.nl
4. Зарим улс орны Парламентын сайт